

تأثیر حکیم سبزواری بر مکتب تهران تداوم مکتب فلسفی اصفهان قاجاری

محمدجواد سامی^۱، سعید رحیمیان^۲

چکیده

نوشتار حاضر به بررسی نحوه تحقق مکاتب فلسفی اسلامی در حوزه فرهنگی ایران از قرن هشتم تا سیزدهم هجری میپردازد. در این راستا سیر تحول مکاتب مزبور از «مکتب فلسفی شیراز» (به نمایندگی قطب‌الدین شیرازی و صدرالدین دشتکی) به «مکتب اصفهان صفوی» (به نمایندگی میرداماد و ملاصدرا) و از آن به «مکتب اصفهان قاجار» (به نمایندگی ملاعلی نوری و ملا اسماعیل خواجوی) و در نهایت وصول آن به «مکتب تهران» (به نمایندگی ملاعلی مدرس زنوزی و ملا محمد رضا قمشه‌ای و حکیم جلوه) مطرح میشود و در ادامه به نقش کلیدی حکیم سبزواری در تحول مکتب سوم به مکتب تهران پرداخته میشود. بدیهی است بلحاظ دوره زمانی انتخاب شده مجال پرداختن به مکاتب پیش از مکتب فلسفی شیراز مانند «مکتب مراغه» (به نمایندگی خواجه نصیرالدین طوسی) و یا پس از مکتب تهران یعنی «مکتب نوصدرایی» (به نمایندگی علامه طباطبایی)

۶۳

۱. استادیار دانشگاه هنر شیراز (نویسنده مسئول)؛ mjsami430@gmail.com

۲. استاد دانشگاه شیراز؛ sd.rahimian@gmail.com

تاریخ دریافت: ۹۷/۶/۱۵ تاریخ تأیید: ۹۷/۸/۲

نبوده است. در این راستا تلاش شده به ویژگیهای چهار مکتب مورد نظر و شرایط اجتماعی حاکم بر جامعه و علل رویکرد مردم به حکما و دانشمندان شاخص هر مکتب اشاره گردد. این پژوهش به شیوه کتابخانه‌یی و تلاشی تطبیقی نشان میدهد که استبداد و ظلم ناشی از رفتار حاکمان و مشروعیت‌بخشی و همراهی اهل علم، علت عمده تشکیل حلقه‌ها و کانونهای شبه‌حزبی به دور قدرتهای معنوی در لباس حکیم و صوفی بدلیل تأثیر سخن عارفان و فیلسوفان بوده است.

کلیدواژه‌ها: حکمت متعالیه، حکیم سبزواری، مکتب اصفهان صفوی و قاجاری، مکتب تهران

* * *

مقدمه

مکتب فلسفی، محصول اندیشه فیلسوفانی است که در یک دوره معین به معرفت خاصی دست یافته‌اند یا به نتایج نوین و تحریری جدید حاصل از شیوه واحدی براساس داده‌های پیشین اما در قالب پارادایمی جدید رسیده‌اند. به تعبیری، به دوره‌یی از دانش فلسفی که صاحبان سبک معینی را دور یکدیگر جمع کرده، مکتب فلسفی میگویند. حکیمان یک مکتب هم‌محور در اندیشه و هم‌گرا در عملند؛ هرچند مشارب آنان مختلف باشد. در میان مکاتب فلسفی ایرانی مکتب شیراز، مکتب اصفهان صفوی و قاجاری و مکتب تهران از بقیه نام‌آورترند. این سؤال همواره درباره مکتب شیراز و چگونگی شکلگیری آن که مبنای اصلی مکتب اصفهان بوده وجود داشته است که این مکتب از چه ویژگیهایی بهره‌مند بوده است؟ با وجود حوادث متعدد قرون دهم و یازدهم هجری تحت تأثیر اندیشه اخباری‌گری موفق به عبور از آن تفکر شده و علم‌گرایی را در خود نهادینه ساخته و توانسته به جامعه علمی و مردمی پس از خود انتقال دهد. مکتب شیراز که در عصر ایلخانی به ظهور رسید و محصول برزخ میان دوره طلایی علمی چون مکتب فلسفی مراغه و عصر مغولی و تیموری است، این

